

Abstract. Legal regulation of labour protection issues of agricultural workers are examined in the work in the conditions of the economy «greening».

Specific recommendations are substantiated to improve current legislation and practical aspects of its application.

Key words: the right to health and safety, the concept of «green economy», agriculture.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Голощанов С. А. Правовые вопросы охраны труда в СССР / С. А. Голощанов. – М. : Юрид. лит., 1982. – 200 с.
2. Ізуйта П. О. Правове регулювання охорони праці в умовах ринкової економіки: автореф. дис. кандидата юридичних наук: 12.00.05 – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2008. – 18 с.
3. Касабова А. Г. Охрана труда и стандартизация (правовые вопросы) / А. Г. Касабова. – Ереван : Изд-во АН Армянской ССР, 1987. – 96 с.
4. Оперативна інформація. Статистичні дані виробничого травматизму за галузями нагляду за 2014–2016 рр. [Електронний ресурс] Державна служба України з питань праці. – Режим доступу : <http://dsp.gov.ua>
5. Соціальна політика. Колективний договір. [Електронний ресурс]. ПАТ «Державна-продовольча зернова корпорація України» – Режим доступу : <http://www.pzcu.gov.ua/>
6. Звіт про наглядову діяльність за формою 3-НД за 2016 рік [Електронний ресурс]. Управління Держпраці у Вінницькій області. – Режим доступу : <http://vn.dsp.gov.ua/>
7. Рішення Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області за справою № 683/1279/16-ц від 20.07.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59619491>
8. Ухвала Апеляційного Суду Волинської області за справою № 156/1334/13-ц від 30.01.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36910189> .
9. Рішення Іваницького районного суду Волинської області за справою № 56/1334/13-ц від 09.12.2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36128074>.
10. Ухвала Вінницького апеляційного адміністративного суду за справою № 2208/4171/12 від 20.11.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/27675054>

УДК: 343.241

ВИПРАВНІ РОБОТИ: ДОКТРИНАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ З ІНШИМИ ВИДАМИ ПОКАРАНЬ

О. А. Жердев, Т. В. Михайліна

Анотація. Проаналізовано правову природу та сутність покарання у виді виправних робіт. Досліджено зміст даного покарання. Запропоновано зміни до Кримінального кодексу України.

Ключові слова: кримінальне покарання, виправні роботи.

Євроінтеграційні процеси України та відхід від радянського минулого зумовлює необхідність здійснення правової реформи, зокрема у сфері призначення та застосування кримінальних покарань.

Світова спільнота в останній час серйозно займається пошуком альтернативних позбавленню волі покарань. Це пояснюється значними матеріальними витратами держави та негативними наслідками правового, морального і соціального характеру, що настають для особи, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі. Для України, яка займає шосте місце у світі за кількістю ув'язнених на 100 тисяч населення, поширення практики застосування альтернативних видів покарань є важливим завданням.

Сьогодні, згідно українського законодавства, існує ціла низка видів покарань, що є альтернативними позбавленню волі. Однак питання застосування такого альтернативного позбавленню волі виду покарань, як виправні роботи, в умовах демократизації українського суспільства й побудови правової, європейської держави набуває особливого

значення й відрізняються підвищеною актуальністю. Це пов'язано із тим, що серед науковців і практиків досі немає чіткої відповіді на питання доцільності існування даного виду покарань наряду з іншими покараннями.

Над проблемою застосування виправних робіт працювали чимало відомих науковців у галузі кримінального права. Серед них: А. П. Базунова, Т. Ю. Погосян, І. О. Бушуєв, В. І. Гуськов, В. Г. Лихолоб, Б. М. Леонтєва, О. С. Міхлін, А. О. Наташев, С. О. Бондарь, М. О. Стручков, І. В. Шмаров та ін. Проте дослідження цих вчених здебільшого припадають на радянський період і відображають зміст виправних робіт через призму соціалістичних поглядів. За роки незалежності України в наукових працях торкалися проблеми застосування і виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, такі вчені, як А. Т. Потьомкіна, А. М. Ружникова, А. В. Наумов, Ю. В. Баулін, М. І. Бажанов, І. Г. Богатирьова, І. А. Вартилицька, Н. О. Гуторова, В. М. Дрьомін, М. І. Мельник, В. Г. Павленко, М. В. Романов, В. М. Трубніков, В. І. Тютюгін, В. В. Сташис, А. Х. Степанюк, С. І. Халимон, М. П. Черненко. Але чітких рішень проблеми, що розглядається, не знайдено і досі. Тому виникає нагальна необхідність проведення аналізу даного виду покарань з метою вдосконалення практики застосування й визначення на майбутнє перспектив його поширення як альтернативи позбавленню волі.

Виправні роботи в системі кримінальних покарань належать до основних і мають багаторічну практику застосування в радянську добу існування нашої держави. Вони збереглися і в чинному КК України 2001 року, однак, значно, а саме на 39 %, скоротилася кількість санкцій, які передбачають виправні роботи, що повною мірою відображає суперечливе становище даного виду покарання, яке в сучасних складних соціально-економічних умовах поступово втрачає своє колишнє значення.

Зараз фактично відбулася зміна суспільно-політичного ладу, коли діють інші закони суспільного й економічного розвитку. Тому ті положення, які були актуальні ще 15–20 років тому, нині вже не спрацьовують або ж потребують змін. Це доводить і статистика: у 1980-х роках питома вага засуджених до цього виду покарання складала 25–26 %; з початку 90-х років практика застосування виправних робіт зменшувалась – виправні роботи були застосовані до 21–22 % засуджених [1]. У 2014 р. дане покарання було призначено 262 особам (0,3 % від загальної кількості засуджених) [2, с. 35], частка засуджених до виправних робіт у 2015 р. складала лише 0,2 % (224 особи) [3], а у I півріччі 2016 року 82 особам або 0,2 % від загальної кількості засуджених [4].

В кримінальному законодавстві немає поняття «покарання у виді виправних робіт», як і визначення інших видів покарань. У спеціальній літературі наводяться різні визначення розглядуваного виду покарання. При цьому науковці довільно ставляться до його ознак.

На думку Б. М. Леонтєва, змістовна сторона виправних робіт без позбавлення волі полягає в тому, що засуджений до цієї міри покарання зазнає виправно-трудового й виховного впливу переважно за попереднім місцем роботи і завжди за своїм місцем проживання без ізоляції від суспільства [5, с. 225]. Співзвучним слід визнати й формулювання, наведене А. Івановою і С. Бондарь, що виправні роботи без позбавлення волі – це покарання, пов'язане з виправно-трудоим впливом на засудженого [6, с. 13].

Проаналізувавши наведені вище визначення розглядуваного поняття, приєднатися до позиції будь-кого з авторів не можна. На той проміжок часу, коли названими вченими провадилася дослідження сутності покарання у виді виправних робіт, їх висновки, у принципі, були достатньо обґрунтованими. На той час цей вид покарання характеризувався тим, що засуджений не тільки й не стільки піддавався матеріальним обмеженням, а головним чином тим, щоб він під час відбування цих робіт мав відчувати їх виховний вплив. У ВТК 1970 прямо передбачалось, що на адміністрацію підприємств, установ, організацій, де працював засуджений до виправних робіт, покладалися, зокрема: 1) контроль за поведінкою засудженого, участь у проведенні з ним виховної роботи; 2) його трудове виховання в дусі чесного й сумлінного ставлення до праці [7].

У КВК України 2003 р., на відміну від ВТК України 1970 р., на керівництво підприємств та організацій, де працює засуджений до виправних робіт, не покладається обов'язку щодо проведення з ним виховної роботи. Сьогодні навіть доведення вироку до відома трудового колективу, не виконує своєї виховної функції, як за минулих часів. Єдине,

що може статися – це неприйняття колективом людини, яка була засуджена. З точки зору нового законодавства і сучасних реалій слід погодитися з С. В. Познишевим, М. М. Ісаєвим, В. С. Тадевосяном та В. Д. Меньшагіним, які піддали критиці термін «виправні роботи». Учені виступили проти призначення останніх за місцем роботи засудженого як самостійної міри покарання і всіляко доказують їх схожість зі штрафом. Так, С.В. Познишев, а потім і М.М. Ісаєв стверджували, що виправні роботи є «майновим стягненням», «замаскованим штрафом» [8]. В. С. Тадевосян теж висловлював думку, що «виправні роботи – це щось середнє між штрафом та умовним засудженням» [9]. «Замаскованим штрафом, що стягується в розстрочку», вважавав виправні роботи В. Д. Меньшагін [10], оскільки вони є більш м'якою формою штрафу: відповідна сума сплачується засудженим не одразу. А. В. Наумов зауважує, що зараз таке покарання за місцем роботи засудженого недаремно називають «штрафом у розстрочку», оскільки це цілком відповідає дійсності, а отже, воно є різновидністю штрафних санкцій [11, с. 13–14].

Звичайно, можна не погодитися і сказати, що якщо вважати виправні роботи лише майновим стягненням, замаскованим штрафом у розстрочку – означає не брати до уваги їх кримінально-правову й виправно-трудова роль. Тоді слід зупинитися на цьому більш детально.

У виправних роботах, цілком зрозуміло, кара полягає не у праці як такій, оскільки працювати для людини – це, так би мовити, природна потреба, спосіб її самовираження; це основне джерело існування її та її близьких. Отже, карати такою працею безглуздо. Отже потрібно розібратися, в чому полягає сенс кари. На думку І. О. Бушуєва, зміст кари, властивий виправним роботам без позбавлення волі, створює низка елементів. До них належить сам факт осуду, оскільки визнання людини винною у вчиненні злочину означає негативну морально-політичну її оцінку від імені держави, виникнення судимості, стягнення із заробітку, тобто майнові правообмеження, втрату права самостійно залишати роботу [12, с. 775]. Існує й така позиція, що каральна сторона виправних робіт містить у собі три моменти – обов'язкове залучення до праці, деяке обмеження трудових прав і вплив матеріального характеру [13, с. 190]. З такою позицією вчених можна погодитися, але необхідно зробити акцент на тому, що сьогодні законодавцем дещо звужено обсяг правообмежень, які становлять зміст кари. Фактично особи, засуджені до виправних робіт, мають усі громадянські права, але з обмеженнями, які передбачаються виправними роботами як видом покарання.

Так, відповідно до положень КВК України 2003 року такі обмеження полягають у тому, що засудженим надається чергова відпустка, час якої не зараховується до строку відбування покарання; стаж роботи під час відбуття виправних робіт включається до загального трудового стажу, у зв'язку з чим зберігаються всі соціальні пільги (право на отримання пенсії, надбавок до ставок заробітної плати за вислугу, додаткової відпустки тощо). В обов'язки засудженого входить періодично з'являтися для реєстрації до кримінально-виконавчої інспекції (ч. 6 ст. 41 КВК) й отримувати дозвіл від неї на виїзд за межі України під час відбування покарання (ч. 4 ст. 42 КВК) [14, с. 341]. Одне з обмежень трудової сфери – заборона самостійно звільнитися з роботи за власним бажанням. Такий дозвіл у формі постанови може бути видано після перевірки обґрунтованості заяви засудженого про звільнення з роботи за власним бажанням і за наявності довідки з нового місця роботи про можливість його працевлаштування. Це дещо обмежує право особи, передбачене частиною 1 статті 43 Конституції України.

Також для засудженого можуть бути встановлені деякі небажані для заборони й покладені відповідні обов'язки вже під час виконання покарання. Однак, це стосується тільки тих осіб, які не дотримуються звичайних норм поведінки, встановлених і для законослухняних громадян у виробничій сфері і це відображає потреби часу – надати міцний соціальний захист будь-якій людині, навіть правопорушникові, і сьогодні, і в майбутньому.

Треба зазначити, що в сучасному житті вже не настільки актуальна велика сила колективної корисної праці. Тому в теперішній час вже не ставиться питання про такі завдання та цілі як виховання засудженого в дусі чесного й сумлінного ставлення до праці, поваги до правил соціалістичного співіснування, бережного ставлення до державної власності, підвищення його культурного рівня. Звідси можна зробити висновок, що на сьогодні в даному виді покарання взагалі відсутній виховний елемент як такий.

Таким чином, у сутності виправних робіт залишається тільки кара, як і в будь-якому покаранні. Сам факт засудження до виправних робіт є карою, яка проявляється в негативній оцінці особи засудженого судовим органом від імені держави. За цією ознакою виправні роботи не відрізняються від інших видів покарань. Згідно зі ст. 89 КК України особи, засуджені до виправних робіт, упродовж одного року після відбуття покарання мають судимість [15]. Це ще один елемент, який складає зміст кари. Однак, такий каральний елемент, як судимість, також є властивим і іншим покаранням. Принципова відмінність полягає лише у тривалості її стану. Обсяг кари у виправних роботах, як вбачається, також пов'язаний з їх тривалістю. За частиною 1 статті 57 КК України вони встановлюються на строк від 6-ти місяців до 2-х років. Виходячи з цього, можна побачити, що лівова частка науковців не безпідставно критикують виправні роботи, проводячи аналогії зі штрафними санкціями і ставлячи під сумнів існування цього виду покарання наряду з ними.

Тож, повертаючись до того, чи є даний вид покарання «замаскованим штрафом», слід зазначити наступне. Засудження до штрафу вже означає негативну оцінку засудженого, в якого так само виникає судимість, що погашається по закінченні одного року після відбуття покарання, тобто такого ж строку, як і після відбуття виправних робіт. Проте, якщо при засудженні до виправних робіт грошова сума стягується поступово, то при засудженні до штрафу – вся відразу (за винятком виплати штрафу в розстрочку). При цьому сплата відбувається, як правило, у більш значних розмірах, що часто є складним для засудженого. До уваги не береться джерело існування засудженого, з якого буде можлива сплата штрафу.

Доходимо висновку, що схожість штрафу з виправними роботами на сьогодні справді існує. Однак, у більшості випадків виправні роботи мають безперечну перевагу, яка полягає в тому, що є постійне джерело, з якого здійснюється відрахування на користь держави. Виплата штрафу не ставиться в залежність від обов'язкової наявності певного джерела, з якого грошова сума буде сплачуватися. Проте тут також існує спірний момент – випадки, коли ступінь карального впливу виправних робіт у частині обмеження майнових прав засудженого може суттєво відрізнитися залежно від рівня заробітної плати осіб. Ігнорування цих випадків, очевидно, не виключає порушення конституційного принципу рівності всіх перед законом.

Повертаючись до питання доцільності існування виправних робіт на сьогодні. Головним аргументом прихильників виключення даного виду покарань є те, що праця, яку засуджений виконував до засудження, виправляти не може. І тут слід зауважити, що сама праця не виправляє, оскільки в житті людини вона служить зовсім іншим цілям. На засудженого впливають лише певні правообмеження. Обмеження у трудовій сфері винного у виді заборони звільнитися з попереднього місця роботи за власним бажанням без дозволу кримінально-виконавчої інспекції та обмеження особистого характеру у виді заборони виїжджати за межі держави без дозволу кримінально-виконавчої інспекції, а також необхідності періодично з'являтися на реєстрацію протягом всього строку покарання здійснює суттєвий психологічний вплив на засудженого, заподіює моральні страждання з приводу вчиненого злочину, тобто дозволяє досягти мети відплати злочинця за скоєне.

Підводячи підсумки зауважується, що ефективність застосування виправних робіт безпосередньо залежить від правильної їх регламентації. Пропонується розширити частину 1 статті 57 Кримінального кодексу Країни і викласти її в такій редакції: «Покарання у виді виправних робіт полягає в залученні засудженого за місцем роботи до праці, з якої заборонено звільнитися за власним бажанням без дозволу контролюючого органу, та необхідності періодично з'являтися на реєстрацію до такого органу протягом всього строку покарання. Виправні роботи встановлюються на строк від шести місяців до двох років. Із суми заробітку засудженого до виправних робіт, з урахуванням його майнового стану, проводяться відрахування в доход держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків».

Аннотація. Проаналізована правова природа и сутність наказання в виде исправительных работ. Исследовано содержание данного наказания. Предложены изменения в Уголовный кодекс Украины.

Ключевые слова: уголовное наказание, исправительные работы.

Abstract. The legal nature and essence of punishment in the form of corrective work were analyzed. The content of this punishment has been investigated. The amendments to the Criminal code of Ukraine have been offered.

Key words: criminal punishment, correctional works.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Михлин А. С. Исправительные работы как альтернатива лишению свободы / А. С. Михлин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.penalreform.org/russian/altern.
2. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2014 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2015. – № 6. – С. 23–35.
3. Аналіз стану здійснення судочинства в 2015 р. (за даними судової статистики) // Верховний суд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.ns/\(documents\)/D7F9F72E78DA88ECC2257F730036F282](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.ns/(documents)/D7F9F72E78DA88ECC2257F730036F282)
4. Аналіз стану здійснення судочинства у I півріччі 2016 року (за даними судової статистики) // Верховний суд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/8CB8A0D97939D5B8C2258041004441BB](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/8CB8A0D97939D5B8C2258041004441BB).
5. Уголовное право Российской Федерации: Общая часть: учеб. / под ред. Б.В. Здравомыслова. – М.: Юрист, 1999. – 480 с.
6. Иванова А. П. Практика назначения и исполнения наказания в виде исправительных работ без лишения свободы / А. П. Иванова, С. Г. Бондарь // Сов. юстиция. – 1984. – № 22. – С. 13–14.
7. Виправно-трудоу кодекс України: Закон України від 23.12.1970 р., № 3325-VII // Відомості Верховної Ради України. – 1971. – №1. – Ст. 6.
8. Исаев М. М. Основы пенитенциарной политики: моног. / М. М. Исаев. – М.: Юриздат, 1927. – 130 с.
9. Тадевосян В. С. Политика и практика применения исправительно-трудоу работ / В. С. Тадевосян // Соц. законность. – 1935. – № 3. – С. 17–22.
10. Меньшагин В. Д. О принудительных работах по месту работы / В. Д. Меньшагин // Соц. законность. – 1938. – № 12. – С. 72–73.
11. Осадчая Н. Г. Обязательные работы как новый вид наказания в Российском уголовном законодательстве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Н. Г. Осадчая; Ростов. юрид. ин-т МВД РФ. – Ростов н/Д, 1999. – 23 с.
12. До проблеми законодавчої регламентації виправних робіт як виду кримінального покарання / О. С. Пироженко // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 771–778.
13. Разумов С. А. Практика назначения отдельных видов наказаний за совершенные преступления / С. А. Разумов // Комментарий судебной практики. – М.: Юстицинформ, 1998. – Вып. 4. – С. 185–196.
14. Тютюгін В. І. Виправні роботи / В. І. Тютюгін, О. В. Євдокімова // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2015. – №2(5). – С. 340–342
15. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р., № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

УДК 34.037:004

ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Е. Т. Ібадов, Т. В. Міхайліна

Анотація. Електронні інформаційні ресурси вже стали обов'язковим елементом усіх сфер людської діяльності. Крім постійного вдосконалення своєї власної інформаційної функції дедалі більше виконують функцію своєрідної інформаційної матриці для основи суспільного розвитку. З кінця 1970-х рр. принципи свободи слова та доступу до інформації, задекларовані в Конвенції про захист прав і основних свобод людини, згідно з дослідженнями європейських учених, знайшли своє відображення в Конституціях ста двадцяти чотирьох країн світу.

Ключові слова: правосуддя, електронне правосуддя, електронний суд, інформаційно-комунікаційні технології, електронний документообіг, електронний документ.

Щорічно в Україні розглядається велика кількість справ у різних сферах судочинства. Кількість звернень до суду свідчить, з одного боку, про те, що судова форма захисту є пріоритетною, але, з іншого боку, не можна сказати, що рівень довіри до системи правосуддя у суспільстві є задовільним. У зв'язку з цим існує необхідність реформування українського судочинства, ефективність функціонування якого ставиться під сумнів